

Ліпницька І. М.,
кандидат філологічних наук,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР СИМВОЛІСТСЬКОЇ ЛІРИКИ
“УКРАЇНСЬКОЇ ХАТИ” В КОНТЕКСТІ ЕСТЕТИЧНИХ ДЕКЛАРАЦІЙ
РАНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО МОДЕРНІЗМУ**

Літературно-науково-громадський ілюстрований місячник “Українська хата” (1909–1914) – провідний орган українських символістів доби раннього українського модернізму. Орієнтації (політичні та культурні) видання розходились із назвою: спрямування журналу мало виразно антинародницький характер. Стрижневими ідеями часопису оголошувалися радикальні настанови на оновлення культури, яка має стати підвалиною державницького статусу українців. “Навіщо отруювати себе диханням гнилої історії і свідомо убивати себе для теперішності, та ще розповсюджувати отруйні мікроби старосвітської України і на сучасну? Ні. Щоб прожити, нам вистачить сучасності, самих себе, без зв’язку з мистецтвом лаврських ченців і психологією ренегатства”, – емоційно звертався до читача М. Сріблянський, підкреслюючи неспроможність національної культурної традиції витворити повноцінну націю з її державотворчими інституціями [2, 307].

Теоретичний і художній дискурс “Української хати” засвідчував намір авторів розширити простір української культури засобами модернізованого мистецтва. “Хатяни” в особі своїх провідників П. Богацького, М. Шаповала (Сріблянського), М. Євшана (Федюшки), А. Товкачевського, спираючись на досвід західної культури, “постулюють духовне існування такої України, що належить до наймодернішого Заходу, і під цю Україну... творять українців...” [1, 507]. Журнал розширював уявлення читача про сучасне мистецтво, популяризуючи найновіші зразки європейської літератури та залучаючи сучасників до дискусії з приводу шляхів оновлення національної культури. Критичний пафос “Української хати” ґрунтувався на засадах естетики.

Ідеологічною основою модерності мистецтва у молодих письменників стала філософія Ф. Ніцше, в руслі концепцій якої вони оголошують кризу народництва та необхідність перегляду його естетичних цінностей. Перегляду підпадав навіть непохитний культ Т. Шевченка. У своїй статті “Поет і юрба” М. Сріблянський прагнув зняти ореол мученика з поета, актуалізував проблеми стосунків митця і юрби, справжнього призначення мистецтва.

“Хатяни” взяли за основу естетичні настанови символізму, імпресіонізму та неоромантизму, ставши в авангарді українського мистецтва слова доби раннього українського модернізму. Про захоплення молодих митців європейською філософією й символістською естетикою свідчать переклади кращих зразків модерної лірики (Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Мюссе, Ф. Тютчева, А. Фета та ін.); теоретичних праць з проблем естетики (Ф. Ніцше, Ф. Куммера, Я. Вассермана тощо).

Автори “Української хати” оголосили символізм особливим світовідчуттям, душевним одкровенням. Г. Чупринка, М. Шаповал, М. Вороний, О. Олесь, Ю. Будяк, М. Чернявський, Х. Алчевська, П. Дальній, П. Мазюкевич, О. Неприцький-Грановський та ін. поети надали символістським формам актуального національного змісту, трансформуючи жанри українського фольклору, збагатили скарбницю світового символізму новими формами вираження душевних почуттів, особливою милозвучністю, свіжою символікою. Намагаючись дорівнятися до кращих зразків європейської модерної літератури й заперечуючи народництво у мистецтві, спирались на фольклорні образи-символи, народнопісенну традицію. Відстоюючи право митця на

Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі

свободу, українські символисти водночас були прихильниками громадського служіння поетичного слова. Такий синтез утворив унікальне мистецьке явище українського символізму, що поєднав модерний естетизм, близькі національному менталітету неоромантичні настрої, тяжіння до високого, духовного, ірраціонального та пафос.

Поети “Української хати” прагнули розширити коло мотивів національної лірики, актуалізуючи філософські, естетичні, урбаністичні, психологічні мотиви, звертаючись до нових для тогочасної української літератури тем і проблем: людської психології, емоцій, переживань, буттєвісних питань, кохання, чуттєвості тощо, молоді поети вбачали необхідним представити поезію сильних відчуттів і переживань, проте їх намагання часом відзначаються штучністю, образною гіперболізацією, перебільшеною естетизацією болю та страждань. Непослідовність рецепції модерних ідей, сліпе наслідування європейських зразків робить естетику українського символізму хисткою, подекуди чисто формальною, частковою.

Лейтмотивом, настроєм, що об’єднує більшість поетичних творів, опублікованих у журналі “Українська хата”, є смуток. Сум, журба ліричного героя має різні причини, характер і глибину. Наявна градація від передчуття скороминущості радісних моментів життя до глибокого внутрішнього страждання, спричиненого смертю близької людини, нерозділеним коханням. Показовим для ранніх символістів є суб’єктивізм, прагнення самооб’єктивації, відтворення душевних поривань творчої особистості тощо.

Оновлення української поезії стосувалося швидше формальних особливостей лірики. “Хатяни” трансформували класичні європейські жанри й послуговувалися синкретичними формами. Ліриці “хатян” властива особлива мелодійність і ритмічність поетичного мовлення, які були інструментом естетизації ліричного твору й сугестії. У своїх формальних пошуках митці зверталися до фольклорних засобів й народнопісенної мелодійності, адаптуючи естетичні канони французьких символістів до національних літературних здобутків і мовної специфіки. Специфічною особливістю новітньої лірики є особлива музикальність, ґрунтом якої був панритм (ритм на рівні не тільки форми, а й змісту). Для ритмізації тексту автори використовували чергування наголошених і ненаголошених складів, рядки різної довжини, риму, стилістичні фігури, лексичні повтори, синтаксичні повтори, нагромадження однотипних синтаксичних елементів й синонімічних слів, анжамбеман (протиріччя між метричним і синтаксичним членуванням), діалогізація поетичного мовлення, версифікаційні експерименти тощо. Крім того, митці-символісти приділяли увагу графічним особливостям поетичних текстів. Написання з великої літери загальних назв, а також інші способи графічного виділення, додавали образності, підкреслювали персоніфікованість неживих предметів і явищ, перетворюють їх на таємничі символи.

Модернізація поезики підсилювалася й оновленням поетичної мови: в її активі – іншомовні слова, макаронізми, авторські неологізми, діалектизми тощо, що підкреслювало екзотичність звучання тексту та орієнтацію на європейське мистецтво. Діалектизми зближували поетичні тексти з живою українською мовою.

Символізація реальних предметів та явищ дозволила естетизувати дійсність, розширити сугестивне значення слова, передати почуття та емоції, зв’язок з трансцендентним. Отже, часопис “Українська хата” об’єднав амбітних митців переходної доби з метою модернізації української літератури. Однак, кинувши виклик народництву, поети “Української хати” не змогли повністю дистанціюватися від літературної традиції. Молоді митці синтезували народницькі традиції та модерний естетизм, трансформували фольклорні форми, образи та символіку, надаючи містицизму та космізму національного забарвлення. “Хатяни” синтезували символістські форми й естетичні ідеї та актуальний для української літератури початку ХХ ст. національний зміст, намагалися подолати відчуження між особистістю та

нацією, водночас не відмовилися від громадського служіння слова. Спираючись на “філософію серця”, вони поєднали принципи краси і правди, шукали нових форм для вираження туги за прекрасним світом, внутрішніх переживань модерної людини.

Література

1. Попович М. В. Нарис історії культури України. К. : АртЕк, 1999. 728 с.
2. Сріблянський М. Порожнє місце. Українська хата, 1913. Т. 5. С. 300–307.

Лиденкова О. А.,
кандидат філалагічних наук, доцент
Гомельській державний університет
імені Ф. Скорины (Беларусь)

ГАРМОНИЯ И ХАОС: МОТИВ ВЛАСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ БЕЛАРУСИ И БРИТАНИИ

Мотив власти лежит в основе очень многих, если не большинства произведений исторической прозы, и отражает свойственный жанру постоянный поиск как корней прошлых и нынешних национальных кризисов, и потрясений, так и постоянный поиск средств стабилизации и гармонизации общества. Власть в исторической прозе представлена как сложный многогранный феномен, включающий множество вариантов репрезентации, наиболее очевидный из которых – власть государственная. Ярко выраженный интерес к этой стороне феномена наглядно демонстрирует творчество белорусских авторов более старшего поколения (80-х 90-х годов XX века). Достаточно взглянуть на названия и *Погоня на Грюнвальд*”, 1986), В. Чаропко (“Храм без бога” о гетмане Михаиле Глинском, 1992), Л. Дайнеко (“Меч князя Вячки”, 1987, “След ваўкалака” о полоцком князе Всеславе Чародее, 1988), В. Орлова (“Дзень, калі упала страля” о полоцком князе Владимире) и многих других.

Повышенный интерес именно к власти абсолютной, деспотичной определяют несколько факторов. С одной стороны, именно такой правитель становится концентрированным персонифицированным воплощением самого этого понятия, что позволяет нагляднее исследовать как саму ее природу, так и последствия ее воздействия на человеческую природу в целом. Писателей интригует само осознание того, как ошибки, навязчивой идеи или слепой страсти одного-двух человек может быть достаточно для изменения судеб сотен тысяч людей, что единоличное решение, принятое столетия назад в какой-то степени определило не только прошлое, но настоящее и, возможно, будущее, в котором нам предстоит жить. Прямо, хотя и несколько упрощенно эту ситуацию формулирует, например, К. Тарасов в финале романа “Апошнія каханне князя Міндоўга”: *“Так загас род Міндоўгавічаў <...> А ці было б з усімі гэтымі людзьмі інакш, калі б князь Міндоўг не пакінуў Агну пры сабе?”* [4].

Второй фактор – сам масштаб личностей главных героев подобных произведений. Свойственная жанру тенденция искать исторические параллели заставляет авторов сравнивать политические фигуры прошлого и настоящего как возможные ролевые модели. Британская писательница Х. Мэнтелл, дважды получившая Букеровскую премию за книги о временах правления Генриха VIII, сравнивая личность Томаса Кромвеля, главного героя ее трилогии, с *“narrow” leaders in power today*”, ищет в его истории возможные варианты ответа на вызовы современности: *“I think he was a rare creative spirit in government, I think he was much more than the king’s enforcer and this is what I seek to show through my novels... The fact that the range of reference of our leaders is*